

meer inzicht te bieden in de achtergronden van de discrepantie op dit terrein heeft Reiding helaas laten lopen.

Reiding heeft op overtuigende wijze een bijdrage geleverd aan het inzicht in de ontwikkeling van het Nederlandse mensenrechtenbeleid. Helder is uiteengezet dat Nederland bij de vaststelling van het mensenrechteninstrumentarium zich meer laat leiden door pragmatisme – waarbij zowel binnenlandse als internationale factoren bepalend zijn – dan door idealen. Het beeld dat Nederland gidsland is bij de promotie van mensenrechten moet, na het lezen van dit werk, op z'n minst worden genuanceerd.

Irma van Dijk, Afd. Internationale Betrekkingen Rijksuniversiteit Groningen

Cate, A. ten, *Sterven voor Bosnië? Een historische analyse van het interventiedebat in Nederland 1992-1995* (Dissertatie Groningen 2007, Amsterdam: Boom, 2007, 319 blz., €29,50, ISBN 978 90 8506 357 5).

Begin jaren negentig was de wereld getuige van een snel escalerende burgeroorlog in het voormalige Joegoslavië. De hevigste strijd vond plaats in de multi-etnische deelrepubliek Bosnië, dat niet voor niets ook wel werd aangeduid als een 'Joegoslavië-in-het-klein'. In Nederland, en ook in andere landen, keek men geschokt toe hoe de mensenrechten op grote schaal werden geschonden, en al snel klonk er een roep om in te grijpen in het conflict. In zijn boek *Sterven voor Bosnië?* bestudeert Arthur ten Cate hoe het debat dat naar aanleiding daarvan ontstond verliep.

Centrale vragen in het interventiedebat waren vooral óf er militair kon, mocht of zelfs moest worden ingegrepen, en zo ja, hoe dit dan diende te gebeuren. Volgens Ten Cate was de beantwoording van die vragen niet alleen bepalend voor de wijze waarop er werd omgegaan met de oorlog in Bosnië, maar diende het debat er ook toe een visie te ontwikkelen op de internationale betrekkingen in het nieuwe tijdperk dat met het einde van de Koude Oorlog was ingeluid. Ten Cate waagt zich er niet aan de langetermijnvisie waarin dit resulteerde nader te duiden, maar van het debat zelf presenteert hij een nauwkeurige studie.

Het boek is logisch opgebouwd. Ten Cate hanteert een trechtermodel, waarbij hij van een meer algemene context stap voor stap geraakt tot meer gedetailleerde analyses van het debat. Dat de laatste hoofdstukken verreweg het interessantst zijn is een natuurlijk gevolg van deze indelingskeuze. Anderzijds moet ook gezegd worden dat de aanloop die Ten Cate neemt voor hij uiteindelijk bij het eigenlijke onderwerp van zijn studie belandt wel erg lang is. De thema's die hij ter inleiding behandelt (geschiedenis van het conflict, soorten interventies, interstatelijk debat en interventiescenario's) zijn op zichzelf wel relevant, maar een wat minder breedvoerige behandeling zou afdoende zijn geweest. De poëtische beschrijvingen van de rivier de Drina bijvoorbeeld zijn niet onaardig, maar voegen weinig toe. Een ander voorbeeld is de uitgebreide beschrijving van de 'lichte', 'middelzware' en 'zware' variant van

het plan om beveiligde corridors te creëren voor hulpkonvoien. De ‘middel-zware’ en de ‘zware’ variant kwamen uiteindelijk nooit verder dan de tekentafel, en ook in de analyse van het debat later in het boek spelen ze verder geen rol. Ook al maakt de achtergrond van de auteur, die werkzaam is als militair historicus, het uitstapje verklaarbaar, voor het doel van de studie zijn deze uiteenzettingen niet relevant.

Wel zeer de moeite waard is de analyse van het interventiedebat zelf. De methodiek die Ten Cate heeft gehanteerd, is goed doordacht. Op basis van de best toegankelijke media heeft hij de piekmomenten in de publieke discussie bepaald, en vervolgens een selectie andere kranten en tijdschriften voor deze periodes doorzocht en bestudeerd. Bij de presentatie van de resultaten maakt hij onderscheid tussen de discussie in opiniërende bladen, zoals *Elsevier* en *HP/de Tijd*, en dagbladen, omdat de laatste een breder publiek bereiken dan de eerste. Een vraag die zich opdringt is dan wel waarom het debat op radio en TV buiten beschouwing is gelaten, maar wellicht had dit geen afwijkende observaties opgeleverd. Uiteindelijk komt Ten Cate in ieder geval wel tot de slotsom dat het interventiedebat in opiniebladen en dagbladen van een gelijke strekking was. De meest opvallende conclusie die hij hierbij trekt is dat er in geen van beide gremia sprake was van een politiek-publicitaire constellatie die overweldigend naar interventie neigde, zoals het NIOD in 2002 in het onderzoek voor de regering stelde. In politiek en publieke opinie overheerste wellicht een interventionistisch sentiment, maar de media boden een podium voor zowel voor- als tegenstanders van militaire interventie.

Een andere belangrijke conclusie die Ten Cate uit zijn onderzoek trekt, is dat in het interventiedebat veelvuldig op een incorrecte manier gebruik gemaakt werd van historische analogieën. Situaties waarmee de Bosnische kwestie in de media vergeleken werd, waren onder andere ‘München 1938’, ‘Vietnam’, de Joegoslavische partizanenstrijd in de Tweede Wereldoorlog, ‘Libanon’, ‘Sarajevo 1914’, ‘Afghanistan’, en ‘Spanje 1936’. Ten Cate behandelt in zijn boek de drie eerstgenoemde analogieën, en stelt hierbij de vraag hoe betrouwbaar het gebruik hiervan in het debat was. Waarom hij juist deze selectie maakt, licht hij helaas niet toe. Zo op het eerste gezicht zou ‘Libanon’, de eerste grote vredeshandhavende missie waaraan Nederland deelnam, bijvoorbeeld ook interessant geweest zijn.

Gelukkig zijn de analogieën die Ten Cate wel behandelt eveneens de moeite waard. Telkens behandelt hij systematisch de vraag welke functie de betreffende analogie vervulde in het debat, welke visie op de geschiedenis daaraan ten grondslag lag, en tenslotte de vraag of deze visie op grond van de historiografie te verdedigen is. In een enkel geval bleken op een zinvolle manier lessen uit de geschiedenis te worden getrokken. Een serieus te nemen historische les van ‘München 1938’ was bijvoorbeeld dat de expansiedrift van ondemocratische staten met standvastigheid moet worden beantwoord, als men later niet een nog hogere prijs wil betalen. Zoals gezegd, bleken de meeste historische analogieën die in het interventiedebat over Bosnië werden gebruikt echter te zijn gebaseerd op aantoonbaar onjuiste interpretaties van de geschiedenis. Zo ontmaskerden historici in de jaren zeventig en tachtig de mythe van de heroïsche rol van de Joegoslavische partizanen al als een product

van Britse, Amerikaanse en Sovjet-Russische oorlogspropaganda. Desondanks speelde verwijzing naar het taaië partizanenverzet in de Tweede Wereldoorlog in het interventiedebat van de jaren negentig een rol als onderbouwing van het argument dat Bosnië een militair moeras was. De partizanenstrijd stond inmiddels symbool voor een bepaalde les, en of de historische grondslag daarvoor nu correct was of niet, leek niet meer ter zake te doen.

Uit het hardnekkige gebruik van onjuiste interpretaties van de geschiedenis in het interventiedebat concludeert Ten Cate dat deze zich blijkbaar gaan gedragen als een soort overdraagbare cultuurelementen die ook wel worden aangeduid als ‘memen’. Dit is een interessante gedachte, die uitdaagt tot nieuwe vragen. Zou de idee dat er in Nederland een politiek-publicitaire constellatie ten faveure van interventie in Bosnië was bijvoorbeeld zo’n memen zijn of worden?

Hilde Reiding, Radboud Universiteit Nijmegen

Lijst van recensies

- Adriaenssen, L., *Staatsvormend geweld. Overleven aan de frontlines in de meierij van Den Bosch, 1572-1629* (J. Hanus) 267
- Biltreyest, D., Meers, Ph. (eds.), *De verlichte stad. Een geschiedenis van bioscopen, filmvertoningen en filmcultuur in Vlaanderen* (B. Hogenkamp) 303
- Bleich, A., *Joop den Uyl 1919-1987. Dromer en doordouwer* (J. Bosmans) 300
- Bochove, Chr. Van, *The Economic Consequences of the Dutch. Economic Integration around the North Sea, 1500-1800* (R.W. Unger) 259
- Bos, D., Ebben, M., Velde, H. te (eds.), *Harmonie in Holland. Het poldermodel van 1500 tot nu* (J.C.H. Blom) 263
- Brand, H., Müller, L. (eds.) *The Dynamics of Economic Culture in the North Sea- and Baltic Region in the Late Middle Ages and Early Modern Period* (R.W. Unger) 259
- Brouwer, J.W., Ramakers, J.J.M. (eds.), *Regeren zonder rood. Het kabinet De Quay, 1959-1963* (R. Stevens) 306
- Brunn, G., Neutsch, C. (eds.), *Sein Feld war die Welt. Johann Moritz von Nassau-Siegen (1604-1679). Von Siegen über die Niederlande und Brasilien nach Brandenburg* (O. van Nimwegen) 275
- Cate, A. ten, *Sterven voor Bosnië? Een historische analyse van het interventie-debat in Nederland 1992-1995* (H. Reiding) 311
- Dijk, K. van, *The Netherlands Indies and the Great War, 1914-1918* (P. Groen) 298
- Dorsman, L.J., Knegtmans, P.J. (eds.), *Onderzoek in opdracht. De publieke functie van het universitaire onderzoek in Nederland sedert 1876* (R. Abma) 292
- Foken, J., *Im Schatten der Niederlande. Die politisch-konfessionellen Beziehungen zwischen Ostfriesland und dem niederländischen Raum vom späten Mittelalter bis zum 18. Jahrhundert* (J.W. Koopmans) 253
- Goei, L. de, Hoorn, M. van der, *'Te gek voor hier, te goed voor daar'. Geschiedenis van de Stichting Beschermende Woonvormen Utrecht (SBWU) 1978-2004* (M. Gijswijt-Hofstra) 296
- Goldgar, A., *Tulipmania. Money, Honor, and Knowledge in the Dutch Golden Age* (L. Petram) 279
- Groesen, M. van, *The Representations of the Overseas World in the De Bry Collection of Voyages (1590-1634)* (E. van den Boogaart) 270
- Gunn, S., Grummitt, D., Cools, H., *War, State and Society in England and the Netherlands 1477-1559* (J. Duindam) 257
- Hazelzet, K., *Verkeerde werelden. Exempla contraria in de Nederlandse beeldende kunst* (E. Stronks) 255
- Knegtmans, P.J., *Professoren van de stad. Het Athenaeum Illustre en de Universiteit van Amsterdam, 1632-1960* (K. van Berkel) 277